

HELENA SŁOTWIŃSKA

PODSTAWY DLA KATECHEZY O BOŻYM MIŁOSIERDZIU W PIŚMIE ŚWIĘTYM STAREGO TESTAMENTU

Punktem wyjścia i oparcia dla prawdy o Bożym miłosierdziu jest Pismo Święte zarówno Starego jak i Nowego Testamentu. Autorzy biblijni, ukazując Boga, podkreślają często Jego wielkie miłosierdzie, które nie zna granic, większe jest niż wszystkie ludzkie grzechy i bierze górę nad Bożą sprawiedliwością. „Pismo święte przypisuje miłosierdzie samemu Bogu jako nieskończoną gotowość i moc przebaczenia, której żaden grzech nie ogranicza. Szczególnie w słowach i czynach Chrystusa Bóg staje się widzialny w swoim miłosierdziu”¹.

Najczęstszym określeniem miłosierdzia w Biblii hebrajskiej jest słowo „hesed”, które oznacza pozytywną relację pomiędzy rodzicami i dziećmi, mężczyzną i kobietą bądź władcą i poddanymi. W tłumaczeniu jest to, wynikająca z życzliwości i wiernej miłości, dobroć i czułość. W relacjach zaś między Bogiem a Ludem Bożym jest to także łaska i miłosierdzie oraz wierność zawartemu Przymierzcu nawet w przypadku zdrady ze strony człowieka. Jest to po prostu wierna miłość „potężniejsza niż zdrada i mocniejsza niż grzech”². Drugim określeniem dla „miłosierdzia”, jest „rahamim”, związane z „rahem”, które oznacza łono matczyne – siedlisko miłości matki do dziecka, czyli miłości czulej, tkliwej, wyrozumiałej i przebaczącej³. Bóg miłosierny obja-

---

Prof. dr hab. HELENA SŁOTWIŃSKA – kierownik Katedry Katechetyki Integralnej KUL; adres do korespondencji – e-mail: helena.slotwinska@kul.lublin.pl

¹ A. D y l u s, W. Ł y d k a. *Miłosierdzie*. W: *Słownik teologiczny*. Red. A. Zuberbier. Katowice: Księgarnia św. Jacka 1998² (odtąd: SłT) s. 289.

² Encyklika *Dives in misericordia* Ojca Świętego Jana Pawła II o Bożym miłosierdziu. W: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*. T. 1. Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława B. M. Archidiecezji Krakowskiej 1996 (odtąd: DinM) nr 52.

³ W. S ł o m k a. *Miłosierdzie Boże*. W: *Leksykon Duchowości Katolickiej*. Red. M. Chmielewski. Lublin–Kraków: Wydawnictwo „M” 2002 (odtąd: LDK) s. 522.

wia się nie tylko jako troskliwy ojciec, ale także jako czuła matka⁴. Kolejnym słowem z Biblii hebrajskiej dla oznaczenia miłosierdzia jest czasownik „hânan” (ktoś „łaskawie sprzyja”, „udziela czegoś”), który należy tłumaczyć jako podtrzymywanie słabego przez znaczniejszego, wyświadczenie łaski. Zatem wyraźnie widać, że wszystkie te określenia mieszczą się w jednym słowie: „miłosierdzie”⁵.

Swoje wielkie miłosierdzie objawia Bóg począwszy od powołania pierwszego człowieka do życia przez całą historię zbawienia Starego i Nowego Testamentu. Katecheza o Bożym miłosierdziu powinna wykorzystywać fundamenty biblijne tej podstawowej prawdy, która odpowiednio formuje relacje człowieka do Boga. Odnośnie do czasów Starego Testamentu należy ukazywać Boże miłosierdzie, które objawiło się przede wszystkim w następujących prawdach: Bóg daje życie i ratuje od śmierci (1), wiąże się z ludźmi więzami miłości zawierając przymierza (2), przebacza popełnione niewierności, zdrady i grzechy (4) oraz że jest zatroskany o los swojego Ludu (4).

1. BÓG DAJE ŻYCIE I RATUJE OD ŚMIERCI

1.1. Po stworzeniu świata⁶, Bóg stworzył człowieka i od tego czasu rozpoczyna się historia zbawienia, która jest równocześnie historią, a raczej nieprzerwanym pasmem świadczenia przez Boga człowiekowi swojego miłosierdzia. Bóg swoje wyjątkowe miłosierdzie okazał już w samym akcie stworzenia człowieka. Najpierw – w przeciwieństwie do stwarzania roślin i zwierząt⁷ czy stwarzania sklepienia, słońca i księżyca⁸ – po pewnej zadumie wypowiadając w liczbie mnogiej słowa: „uczynimy człowieka na Nasz obraz, podobnego Nam” (Rdz 1, 26). Tekst ten podkreśla jakby koncentrowanie się Boga oraz konsultację z samym Sobą albo radzenie się dworu niebieskiego⁹. Po tej re-

---

⁴ Zob. Iz 49, 15.

⁵ J. C h m i e l. *Starotestamentalna semantyka miłosierdzia w encyklice „Dives in misericordia”*. W: *„Dives in misericordia”. Tekst i komentarz*. Red. S. Grzybek, M. Jaworski. Kraków 1981 s. 78-79.

⁶ Por. Rdz 1, 1 nn.

⁷ Por. Rdz 1, 11: „Niech ziemia wyda”.

⁸ Por. Rdz 1, 6. 14: „Niech powstaną”.

⁹ Por. 1 Krl 22, 19; Hi 1, 6; Iz 6, 1-3. Cyt. za: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych ze wstępami i komentarzami*. Red. M. Peter (ST), M. Wolniewicz (NT). Poznań: Księgarnia św. Wojciecha 1991³. T. 1: ST (odtąd: PSSiNT-1: ST) s. 6; por. 1 Krl 22, 19; Hi 1, 6; Iz 6, 1-3.

fleksji: „Stworzył więc Bóg człowieka na swój obraz, na obraz Boży go stworzył: stworzył mężczyznę i niewiastę” (Rdz 1, 27). Już trzykrotne użycie czasownika „stworzył” świadczy o wyjątkowej doniosłości tego aktu stworczego. Ponadto, na szczególną uwagę zasługuje stwierdzenie o stworzeniu człowieka na obraz i podobieństwo Boże. Człowiek, będąc obrazem Boga, otrzymał wyjątkową relację do Boga, pokrewieństwo z Bogiem, które obejmuje ludzką cielesność i duchowość. W ten sposób Bóg, obdarowując człowieka wielką godnością, objawił mu swoją miłość miłosierną. I w ten sposób człowiek stał się w świecie stworzonym objawieniem Boga, Jego miłości miłosiernej.

Autor biblijny, w drugim opisie stworzenia człowieka¹⁰, w sposób obrazowy umieszcza go w raju, poprzez stworzenie pierwszej kobiety jeszcze mocniej akcentuje bliskość Boga w stosunku do człowieka. Bóg, przedstawiony w obrazie garncarza, lepi człowieka z gliny i obdarza go tchnieniem życia, dzięki czemu stał się istotą żywą¹¹. Człowiek – całkowite dzieło Bożych rąk i serca – otrzymuje od Boga raj z zadaniem uprawiania go i doglądania, a do pomocy różne zwierzęta, nad którymi panuje. Ponadto, jako wsparcie dla siebie i towarzyszkę życia, otrzymuje niewiastę. Tę niezwykłą i bezgraniczną dobroć oraz miłosierdzie Boga w stosunku do człowieka przedstawia Psalm 8¹², podkreślając prawdę, że skoro Bóg dla człowieka tak wiele uczynił w swoim miłosierdziu, to musi On być kimś naprawdę bardzo wielkim¹³.

Stworzony przez Boga człowiek – dzieło Bożego miłosierdzia i Bożej mądrości¹⁴ – zostaje objęty kolejnym przejawem Bożego miłosierdzia, jakim jest Boża Opatrzność. Podkreśla tę prawdę Psalm 145: „Pan jest dobry dla wszystkich i Jego miłosierdzie ogarnia wszystkie Jego dzieła” (w. 9)¹⁵.

Katechizm Kościoła Katolickiego, podkreślając prawdę o wielkim Bożym miłosierdziu objawiającym się w stworzeniu człowieka „na obraz Boży”, twierdzi, że „pośród wszystkich stworzeń widzialnych jedynie człowiek jest «zdolny

---

¹⁰ Rdz 2, 7-25.

¹¹ Rdz 2, 7.

¹² „O, Panie, nasz Boże [...] czym jest człowiek [...] Uczyniłeś go niewiele mniejszym od istot niebieskich, chwałą i czią go uwieńczyłeś. Obdarzyłeś go władzą nad dziełami rąk Twoich, wszystko złożyłeś pod jego stopy: owce i bydło wszelakie, a nadto i polne stada, ptactwo powietrzne oraz ryby morskie, wszystko, co szlaki mórz przemierza” (Ps 8, 2. 5. 6-9).

¹³ *Pismo Święte Starego Testamentu*. Red. S. Łach, L. Stachowiak. T. VII cz. 2: *Księga Psalmów*. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz – Ekskursy. Oprac. S. Łach, przygotował do druku J. Łach. Poznań: Pallottinum 1990 (odtąd: PSST-Psalmy) s. 124-126.

¹⁴ Por. Mdr 9, 9 oraz Ps 104, 24.

¹⁵ Por. Mdr 11, 24. 26; Ps 8, 4-5.

do poznania i miłowania swojego Stwórcy»¹⁶, jest on «jedynym na świecie stworzeniem, którego Bóg chciał dla niego samego»¹⁷. Tylko człowiek jest wezwany do uczestnictwa w życiu Bożym przez poznanie i miłość. Został stworzony w tym celu i to stanowi podstawową rację jego godności” (KKK 356).

1.2. Zło, zakorzenione w ludzkiej naturze przez grzech Adama i Ewy, wydawało nieustannie swoje złe owoce¹⁸. Bóg, chcąc położyć kres występkom¹⁹, zesłał na ludzkość – trwający cały rok słoneczny²⁰ – potop, okazując jednak swoje miłosierdzie sprawiedliwemu Noemu i jego rodzinie. Po ustaniu potopu, Bóg powodowany tym samym miłosierdziem pobłogosławił Noego i jego synów, oddając im we władanie i jako pokarm wszystkie zwierzęta, ptaki i ryby²¹.

1.3. Bóg, jako miłosierny Ojciec, któremu nie jest obcy los swoich przybranych dzieci, objawił się reagując na niedolę Izraelitów przebywających w niewoli egipskiej²². Dlatego Mojżesz wybrany przez Boga na wodza²³, z zadaniem wyprowadzenia Izraelitów z Egiptu, już po cudownym przejściu przez Morze Czerwone, w dowód okazania wdzięczności Bogu za doznane miłosierdzie wyśpiewał – wraz z Izraelitami – dziękczynny „Hymn zwycięstwa”²⁴.

1.4. W dalszej drodze do Ziemi Obiecanej – po przejściu przez Morze Czerwone, Bóg okazywał swojemu Ludowi miłosierdzie czyniąc wiele cudownych znaków. Biblia wymienia jako pierwszy cudowny znak Bożego miłosierdzia, po przejściu przez Morze Czerwone, przemianę w Mara wód gorzkich w słodkie, nadające się do picia²⁵. Spragnieni Izraelici, napotkawszy na

---

¹⁶ Sobór Watykański II. Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* (odtąd KDK) nr 12. W: Sobór Watykański II. *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje*. Tekst łacińsko-polski. Poznań: Pallottinum 1968 (odtąd: SWII).

¹⁷ Tamże nr 24.

¹⁸ Rdz 6, 1 nn.

¹⁹ Por. *Obrzędy Chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*. Katowice: Księgarnia św. Jacka 1994³ (odtąd: OChDz) nr 54 A.

²⁰ *Pismo Święte Starego Testamentu*. Red. S. Łach. T. I cz. 1: *Księga Rodzaju*. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz. Oprac. S. Łach. Poznań: Pallottinum 1962 (odtąd: PSST-Rdz) s. 266.

²¹ Zob. Rdz 9, 1-4.

²² Zob. Wj 3, 7 n.

²³ Zob. Wj 3, 23 nn.

²⁴ Wj 15, 1-21; por. *Liturgia Godzin. Codzienna Modlitwa Ludu Bożego*. T. III: *Okres zwykły. Tygodnie I-XVII*. Poznań: Pallottinum 1987 (odtąd: LG) s. 665-666; Wj 15, 1b-4. 8-13. 17-18.

²⁵ Wj 15, 22-25.

swej drodze wody gorzkie nie nadające się do picia, szemrali przeciwko Mojżeszowi. To już następny niezdany egzamin z próby wiary. Należy podkreślić, że w ówczesnej mentalności zaopatrywanie w jedzenie i picie było zadaniem matki i żony. Stąd miłosierny Bóg – zaspokajając pragnienie swojego Ludu – postępuje jak troskliwa matka²⁶.

1.5. Następnym cudownym znakiem, potwierdzającym miłosierdzie Boga dla Ludu Wybranego²⁷, było karmienie go przepiórkami i manną²⁸. Kiedy Izraelici odczuli głód na pustyni Sin, narzekali na Mojżesza i Aarona, że narazili ich na śmierć głodową²⁹. To szemranie ludu zostało wymierzone właściwie przeciwko Bogu, gdyż to przecież Bóg zaplanował wyprowadzenie Izraelitów z niewoli egipskiej. Wczesnemu zbieraniu manny Księga Mądrości nadaje następujące teologiczne znaczenie: „Bo to, czego ogień nie zniszczył, topniało rychło pod ciepłym promykiem słonecznym, by wiedziano, że w dziękowaniu Tobie trzeba wyprzedzać słońce i wobec Ciebie stawać o świtanie” (Mdr 16, 27-28). Tradycja biblijna i pozabiblijna uważała karmienie Izraelitów, będących na pustyni, manną za prawdziwy cud Bożego miłosierdzia³⁰. Manna miała znowu spaść z nieba na ziemię w czasach mesjańskich³¹. Jezus po cudownym rozmnożeniu chleba³², nawiązując do manny, powiedział, że da swoje ciało na pokarm, czyli zapowiedział Eucharystię³³.

1.6. Kolejnym przejawem Bożego miłosierdzia było zaspokojenie – w Rafidim³⁴ – pragnienia ludu cudownie wydobytą przez Mojżesza wodą ze skały³⁵ oraz w podobny sposób u wód Meriba³⁶. Skała, z której wypłynęła woda – według interpretacji rabinów – towarzyszyła Izraelitom przez cały czas ich

---

²⁶ *Międzynarodowy Komentarz do Pisma Świętego. Komentarz katolicki i ekumeniczny na XXI wiek.* Red. W. R. Farmer. Red. naukowy wyd. pol. W. Chrostowski. Warszawa 2000 (odtąd: MKPS-Farmer) s. 339-340.

²⁷ PSSiNT-1:ST s. 117.

²⁸ Wj 16, 1-31.

²⁹ Wj 16, 3.

³⁰ *Pismo Święte Starego Testamentu.* Red. S. Łach. T. I cz. 2: *Księga Wyjścia.* Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz. Oprac. S. Łach. Poznań: Pallottinum 1964 (odtąd: PSST-Wj) s. 167-171.

³¹ PSST-Wj s. 171.

³² Zob. J 6, 1 nn.

³³ J 6, 49-51.

³⁴ Zob. PSSiNT-1:ST s. 118; PSST-Wj s. 171.

³⁵ Wj 17, 1-7.

³⁶ Lb 20, 1-13.

podróży do Ziemi Obiecanej. Stąd nazywanie Boga „Skałą Izraela” w Psalmach³⁷ oraz w Pierwszym Liście do Koryntian³⁸ przez św. Pawła³⁹.

1.7. Potwierdzeniem miłosierdzia Bożego dla Izraelitów było ich zwycięstwo pod dowództwem Jozuego nad Amalekitami⁴⁰, potomkami Ezawa⁴¹. Mojżesz z podniesionymi rękami, któremu towarzyszył Aaron i Hur, podtrzymując jego ramiona, wspierał walczących swoją modlitwą. Należy dodać, że na polecenie Boga: „Zapisz to na pamiątkę w księgę” (Wj 17, 14), Mojżesz rozpoczął działalność pisarską⁴².

1.8. Znakami, które nieustannie przypominały Izraelitom o miłosiernej i duchowej⁴³ obecności Boga, były: obłok i ogień⁴⁴. Cała historia wędrówki do Ziemi Obiecanej, przebiegająca pod dyktando obłoku i ognia⁴⁵, podkreśla prawdę o realizacji przez Izraelitów woli Bożej⁴⁶. Oprócz miłosiernej obecności Boga, obłok symbolizował również przebywanie Boga w ukryciu⁴⁷. Nikt bowiem nie mógł oglądać Boga i nadal żyć, dlatego obłok osłaniał ludzi przed obliczem Jahwe i otaczał Go aurą tajemniczości⁴⁸.

1.9. Wąż miedziany, którym posłużył się Bóg, aby ratować Izraelitów przed ukąszeniem jadowitych węży⁴⁹, był nie tylko dla nich znakiem miłosierdzia Bożego⁵⁰, ale także dla Ludu Bożego Nowego Przymierza – jak poucza św. Jan Ewangelista – symbolizował Jezusa Chrystusa umierającego na krzyżu i wyzwającego wszystkich ludzi od śmierci wiecznej⁵¹. Oprócz

---

³⁷ Zob. Ps 18, 3; 18, 32; 18, 47; 19, 15; 28, 1; 31, 4; 42, 10; 62, 3; 62, 7; 78, 35; 89, 27; 95, 1.

³⁸ Zob. 1 Kor 8, 1-4.

³⁹ PSST-Wj s. 172; PSSiNT-1:ST s. 118-119.

⁴⁰ Wj 17, 8-16.

⁴¹ PSSiNT-t. 1: ST-Wj s. 119.

⁴² PSST-Wj s. 173; PSSiNT-t. 1: ST s. 119.

⁴³ Por. Wj 13, 2-22; 40, 36-38; zob. PSSiNT-t. 1: ST s. 231.

⁴⁴ Lb 9, 15-23.

⁴⁵ Por. Łb 9, 17 nn.

⁴⁶ Zob. PSSiNT-t. 1: ST s. 231-232.

⁴⁷ Zob. Lm 3, 44.

⁴⁸ *Słownik symboliki biblijnej. Obrazy, symbole, motywy, metafory, figury stylistyczne i gatunki literackie w Piśmie Świętym*. Red. L. Ryken, J. C. Wilhoit, T. Longman III. Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Vocatio” 1997 (odtąd: SłSB) s. 615.

⁴⁹ Lb 21, 4-9.

⁵⁰ Por. Mdr 16, 6-7.

⁵¹ Por. J 3, 14 n.

św. Jana podobną symbolikę w miedzianym wężu widzieli niektórzy Ojcowie Kościoła, a wśród nich św. Ambroży i św. Augustyn⁵².

1.10. Swoje wielkie miłosierdzie ukazał Bóg wspierając Izraelitów w cudownym podboju Zajordania⁵³. Ci zaś, zanim znaleźli się po drugiej stronie Jordanu naprzeciw Jerycha⁵⁴, wcześniej pokonali króla Amorytów, Sichona⁵⁵, a następnie króla Baszanu, Oga⁵⁶. Do odniesionych zwycięstw – przed podziałem Zajordania⁵⁷ – należy jeszcze dodać pokonanie Madianitów⁵⁸.

Te i inne cudowne interwencje, którymi Bóg wspierał Izraelitów w drodze do Ziemi Obiecanej, miały budzić u nich wiarę w moc i ojcowskie miłosierdzie Boga. Przeważnie jednak Lud Boży szybko zapominał o doznanym miłosierdziu i podnosił bunt przeciwko Bogu – swojemu Dobroczyńcy. Bóg jednak, mimo wszystko, jako „dives in misericordia”, dochowywał wierności danym obietnicom i konsekwentnie realizował swój plan wybawienia Izraela z niewoli.

2. BÓG ZAWIERA PRZYMIERZE ZE SWOIM LUDEM

„Objawienie prawdy o stworzeniu jest [...] nieodłączne od Objawienia i urzeczywistnienia Przymierza Boga, Jedynego, z Jego ludem. Prawda o stworzeniu została objawiona jako początek tego Przymierza, jako pierwsze i powszechne świadectwo miłości wszechmogącego Boga⁵⁹. Prawda o stworzeniu wyraża się więc z coraz większą mocą w orędziu proroków⁶⁰, modlitwie psalmów⁶¹ i w liturgii, w refleksji mądrościowej⁶² narodu wybranego” (KKK 288).

Termin „miłosierdzie” w relacjach Boga do człowieka – jak już wspomniano wcześniej – oznacza wierność Boga w miłości (wierna miłość), mimo

---

⁵² Zob. PSSiNT- t. 1: ST-Lb s. 254.

⁵³ Lb 21, 21-22, 1.

⁵⁴ Zob. Lb 22, 1.

⁵⁵ Zob. Lb 21, 21-32; por. Pwt 2, 24-37; Sdz 11, 19-22; Ps 135, 11; 136, 19-22.

⁵⁶ Zob. Lb 21, 33-22, 1; por. Pwt 3, 2-7; Ps 135, 4. 10-12; 136, 18. 19. 20. 21.

⁵⁷ Zob. Lb 32, 1-42; Pwt 3, 8-17.

⁵⁸ Zob. Lb 31, 1-54.

⁵⁹ Por. Rdz 15, 5; Jr 33, 19-26.

⁶⁰ Por. Iz 44, 24.

⁶¹ Por. Ps 104.

⁶² Por. Prz 8, 22-31.

zdrady ze strony człowieka. Oznacza zatem przebaczenie, przywrócenie utraconej łaski, zawarcie nowego Przymierza.

2.1. Pierwsze przymierze Bóg zawarł z Adamem i Ewą. W tym przymierzu objawia się On jako dobroczyńca stworzonej przez Siebie pierwszej pary ludzi. Żąda bowiem od nich tylko zachowania danego im przykazania: „Z wszelkiego drzewa tego ogrodu możesz spożywać według upodobania, ale z drzewa poznania dobra i zła nie wolno ci jeść, bo gdy z niego spożyjesz, niechybnie umrzesz” (Rdz 2, 16-17). W tym przymierzu Bóg traktuje człowieka jako swojego partnera, jako istotę rozumną, jako osobę, która jest zdolna świadomie rozróżniać i wybierać pomiędzy dobrem a złem, życiem a śmiercią.

2.2. Po potopie, Bóg objawiając swoje miłosierdzie, przez pośrednictwo Noego, zawiera przymierze z całą ludzkością⁶³. Wówczas Bóg, zobowiązując się, że „już nigdy nie będzie potopu niszczącego ziemię” (9, 11) oraz istot żywych, określił jako widoczny znak zawartego przymierza tęczę. Tęcza bowiem to symbol pokoju i poniesienia kary, łaskawości i miłosierdzia. Jest tu nawiązanie do ludowych wierzeń Semitów, a zwłaszcza Babilończyków, u których tęcza na obłokach była powszechnie uważana za znak łaski i życzliwości⁶⁴.

2.3. Bóg objął swoim miłosierdziem Abrahama równocześnie z jego powołaniem oraz ze związanymi z nim błogosławieństwem i obietnicami⁶⁵. Ponadto Abraham, a także jego potomstwo będzie „błogosławieństwem” dla wszystkich ludzi, czyli okazane jemu miłosierdzie jest – jak każde dobro – „rozlewne”, rozprzestrzeniające się („bonum est diffusivum sui”) i dlatego obejmie „ludy całej ziemi”⁶⁶ – wszystkie ludzkie istoty.

2.4. Bóg swoje miłosierdzie wobec Izraela objawił już w obietnicach związanych z przymierzem na Synaju⁶⁷. Obietnice te Naród Wybrany otrzymał, kiedy w swojej wędrówce do Ziemi Obiecanej zatrzymał się na pustyni Synaj, gdzie naprzeciw góry rozbił namioty⁶⁸. Miały one sprawić, że Izraelici będą szczególną własnością Boga, królewskim kapłaństwem i ludem świętym, co było równoznaczne z bliską zażyłością z Bogiem. Ze swojej strony

---

⁶³ Zob. Rdz 9, 8-17.

⁶⁴ Por. SłSB s. 1010-1011.

⁶⁵ Por. Rdz 12, 2-3.

⁶⁶ Por. Rdz 12, 3; 18, 18.

⁶⁷ Wj 19, 1-25.

⁶⁸ Zob. Wj 19, 1-2; Niniejszą pustynię utożsamia się z doliną er-Raha, która jest położona u stóp góry Ras es-Safsaf, za którą znajduje się Dzeleb-Musa – Góra Mojżesza (2244 m.): PSSiNT-1:ST s. 121; PSST-Wj s. 177-178.

Lud Boży – w sposób zupełnie wolny (w. 5) – miał się zobowiązać do posłuszeństwa Bogu⁶⁹.

2.5. Zapowiadane wcześniej Przymierze Bóg – kierując się jedynie swoim miłosierdziem – rzeczywiście zawarł z Ludem Wybranym, na Synaju⁷⁰. Mojżesz, Aaron, Nadab, Abbihu i siedemdziesięciu starszych Izraela, po wstąpieniu na górę, w obecności Boga, spożyli ucztę ceremonialną⁷¹. Uczta ta symbolizowała przyjęcie przez Boga do rodziny całej społeczności Izraela, w osobach wspomnianych jego delegatów. Tym samym stanowi zapewnienie Izraelowi poczucia bezpieczeństwa i dalszej rodzinnej opieki.

Po powrocie⁷², Mojżesz „obwieścił ludowi wszystkie słowa Pana i wszystkie Jego zlecenia. Wtedy cały lud odpowiedział: «Wszystkie słowa, jakie powiedział Pan, wypełnimy»” (w. 3), a Mojżesz spisał „wszystkie słowa Pana” (w. 4). Ogłoszony Dekalog stanowi fundamentalne Prawo Przymierza⁷³, które stoi u początków urzeczywistniania wielkiego dzieła Bożego miłosierdzia w postaci wybrania Izraela oraz związania go z Bogiem. Dalsze czynności odnoszące się do Przymierza, to: zbudowanie ołtarza u stóp góry, postawienie dwunastu stel, zgodnie z liczbą dwunastu pokoleń Izraela⁷⁴, złożenie ofiary całopalnej i biesiadnej z cielców jako przypieczętowanie przymierza, wlanie przez Mojżesza połowę krwi do czar, a drugą połowę pokropienie ołtarza. Następnie przeczytano Księgę Przymierza, a lud złożył obietnicę wierności Przymierzu. Z kolei „Mojżesz pokropił krwią lud, mówiąc: „Oto krew Przymierza, które Pan zawarł z wami na podstawie wszystkich tych słów” (w. 4-8). Rozlanie krwi na ołtarzu, który symbolizuje Boga i pokropienie tą samą krwią ludu, to znak łączności i zażyłości Boga z Izraelem⁷⁵. Dobry Bóg, chociaż wiedział o bliskiej niewierności Przymierzu, powodowany jednak miłosierdziem do swojego Ludu, przyjął te wszystkie obietnice i zobowiązania.

2.6. Prawdę o wielkości Bożego miłosierdzia wobec niewierności Ludu Wybranego i zerwania dopiero co zawartego Przymierza⁷⁶ potwierdza fakt

---

⁶⁹ MKPS-Farmer s. 341-343; PSSiNT-1:ST s. 121.

⁷⁰ Wj 24, 1-11.

⁷¹ Por. Wj 24, 1-2; 9-11: tradycja jahwistyczna.

⁷² Por. Wj 24, 3-8; tradycja elohistyczna.

⁷³ Wj 20, 1-21.

⁷⁴ Por. Wj 24, 4.

⁷⁵ MKPS-Farmer s. 348-349; PSSiNT-1: ST s. 132; PSST-Wj s. 232-235.

⁷⁶ Wj 24, 1-11.

zgody Boga na odnowienie Przymierza⁷⁷. Izraelici nie zdali egzaminu. Podani próbie wierności, przez kult złotego cielca⁷⁸, dopuścili się apostazji, odrzucając nie tylko swego przywódcę Mojżesza, ale przede wszystkim samego Boga, swojego Dobroczyńcę. Wstawiennictwo u Boga przez Mojżesza sprawiło, że kolejny raz Boże miłosierdzie wzięło górę nad Bożą sprawiedliwością. Potłuczone przez Mojżesza kamienne tablice Przymierza symbolizowały złamanie Przymierza przez Naród Wybrany, a wyciosane przez Mojżesza nowe tablice i wstąpienie z nimi na górę Synaj – to symbol odnowienia Przymierza. Jahwe – chcąc uchronić swój Lud przed nowym bałwochwalstwem – przed zawarciem tego nowego Przymierza wydał wiele przepisów prawnych⁷⁹.

2.7. Znakiem nieustannej gotowości Boga, wędrującego z Izraelitami do okazywania im swojego miłosierdzia, szczególnie po zawarciu Przymierza, był Namiot Spotkania, gdzie „Pan rozmawiał z Mojżeszem twarzą w twarz, jak się rozmawia z przyjacielem” (33, 11). Symbolikę namiotu wykorzystuje prorok Izajasz, porównując zamieszkiwanie miłosiernego Boga w ludzkim sercu do rozbicia w nim swojego namiotu⁸⁰. Apokalipsa zaś, zapowiadając nadejście dnia Bożego miłosierdzia, podkreśla, że wówczas Bóg „rozciągnie namiot” ponad wszystkimi, którzy doświadczyli wielkiego ucisku. I odtąd „Nie będą już łaknąć, ani nie będą już pragnąć, i nie porazi ich słońce, ani żaden upał...” (Ap 7, 15. 16)⁸¹.

Podsumowując trzeba podkreślić, że tak jak cały Stary Testament był nastawiony na wypełnienie go w Nowym, tak samo wszystkie przymierza zawierane z Ludem Wybranym zapowiadały zawarcie Przymierza nowego, doskonalszego między Bogiem a ludzkością za pośrednictwem jej reprezentanta – Mesjasza, Jezusa Chrystusa. Wielkość i doskonałość tego Nowego Przymierza polega na tym, że miejsce Mojżesza – pośrednika Ludu Bożego – zajął Syn Boży, Jezus Chrystus, miejsce krwi zwierząt ofiarnych zajęła Krew Jezusa Chrystusa⁸² – Krew Nowego Przymierza⁸³, a żertwą ofiarną w miejsce zabijanych zwierząt był Chrystus, Niepokalany Boży Baranek. Uczestnictwo w Ofierze Nowego Przymierza – Eucharystii jednoczy wierzą-

---

⁷⁷ Wj 32, 1–34, 35.

⁷⁸ Wj 32, 1.

⁷⁹ Zob. Wj 34, 11–27.

⁸⁰ Por. Iz 57, 15.

⁸¹ Por. SłSB s. 561.

⁸² Zob. Mt 26, 28; Mk 14, 24; Łk 22, 20; 1 Kor 11, 25.

⁸³ Mk 14, 24; por. Mt 26, 28; Łk 22, 20; 1 Kor 11, 25.

cych z Chrystusem oraz wzajemnie ze sobą i daje im możliwość korzystania z wszystkich dobrodziejstw tego Przymierza⁸⁴.

3. BÓG PRZEBACZA POPEŁNIONE NIEWIERNOŚCI, ZDRADY I GRZECHY

Śledząc cudowne Boże interwencje w dzieje Ludu Wybranego, szczególnie tak barwnie przedstawione podczas jego wędrówki do Ziemi Obiecanej, łatwo zauważyć, że cechą charakterystyczną okazywanego przez Boga miłosierdzia jest to, iż Bóg obrażony i odepchnięty przez Izraelitów, a w końcu nawet przez ich przywódcę Mojżesza, nie tylko wybaczał ich niewierności i zdrady, ale odpowiadał na nie jakimś konkretnym dobrym czynem. Dawał wodę do picia, pożywienie, a nawet leczył od ukąszeń jadowitych węży.

3.1. Wracając do samych początków, widać wyraźnie, że człowiek stworzony przez Boga i objęty Jego Opatrznością, w miejsce wdzięczności za okazane mu miłosierdzie, przeciwstawił się Bogu i odwrócił się od Niego, pragnąc zająć Jego miejsce i osiągnąć cel swój poza Bogiem. Odcięcie się od Boga, który jest Życiem i jedynym źródłem życia oraz szczęścia, zwróciło człowieka w kierunku śmierci. Bóg jednak, mimo wszystko, nie przestaje – w stosunku do grzesznych mieszkańców raju – okazywać swego miłosierdzia, o czym świadczy odpowiednie świadectwo biblijne⁸⁵. Autor natchniony podkreśla, że po przekroczeniu Bożego przykazania, Adam i Ewa z bojaźni przed spotkaniem się z Bogiem, kryją się jak przed kimś złym. Bóg jednak pierwszy się odzywa i chociaż, jako Sędzia sprawiedliwy wydaje wyrok, a odpowiednią karę otrzymują: wąż⁸⁶, Ewa⁸⁷ i Adam⁸⁸, to jednak kara ta jest połączeniem sprawiedliwości i Bożego miłosierdzia⁸⁹. Świadczy o tym najpierw fakt obdarowania pierwszych rodziców odzieniem⁹⁰ oraz ukaranie w pierwszej kolejności głównego winowajcy, węża. Największym jednak

---

⁸⁴ Zob. J. G i b l e t, P. G r e l o t. *Przymierze*. W: *Słownik teologii biblijnej*. Red. X. Léon-Dufour. Tł. K. Romaniuk. Poznań–Warszawa 1973 (odtąd: SłTB) s. 825-833.

⁸⁵ Por. Rdz 3, 6-24.

⁸⁶ Por. Rdz 3, 14-15.

⁸⁷ Por. 3, 16.

⁸⁸ Por. Rdz 3, 17-19.

⁸⁹ J. H o m e r s k i. *Sprawiedliwość – miłość – miłosierdzie*. W: „*Dives in misericordia*”. *Tekst i komentarz* s. 91.

⁹⁰ Por. Rdz 3, 21.

przejawem Bożego miłosierdzia była zapowiedź zwiastująca odkupienie⁹¹ grzesznego czynu Adama i Ewy⁹². Ponadto, przejawem Bożego miłosierdzia był dla nich także zakaz spożywania owocu z drzewa życia oraz uniemożliwienie upadłym pierwszym rodzicom dostępu do niego⁹³. Bóg bowiem, znając ich słabość i mając pewność, że ulegną pokusie, pozbawił ich okazji do popełnienia kolejnego wielkiego dla nich zła. Ten popełniony zły czyn na pewno doprowadziłby ich do pozostania w zaciągniętym grzesznym stanie na zawsze. Tymczasem miłosierny Bóg już wcześniej dał obietnicę zbawienia człowieka, którego dokona Potomek niewiasty. To zaś – jak wspomniano wcześniej – jest największym aktem miłosierdzia nie tylko dla Adama i Ewy, ale dla całej ludzkości⁹⁴.

3.2. Prawdę o wielkim miłosierdziu Bożym wobec grzeszników odsłania odpowiedź Boga na modlitwę Abrahama w intencji mieszkańców Sodomy i Gomory⁹⁵. Abraham wiedząc, że Boże miłosierdzie jest bez miary i wobec tego nawet mała liczba niewinnych mieszkańców tych miast może uratować wszystkich grzeszników, wstawia się za nimi w modlitewnym błaganiu, powołuje się na Bożą sprawiedliwość⁹⁶ oraz na Jego miłosierdzie⁹⁷. W tej błagalnej modlitwie Abrahama daje się zauważyć postawienie Bożego miłosierdzia nad sprawiedliwością, co miałoby nastąpić, jeżeli Bóg nie ukarze grzesznego miasta ze względu na niewielką liczbę jej mieszkańców żyjących według Bożych przykazań. Przez proroka Izajasza Bóg zapowiedział przyjście Jednego Sprawiedliwego, który ocali wszystkich ludzi⁹⁸, dając zadośćuczynienie za nich⁹⁹.

3.3. Izraelici, zdążający do Ziemi Obiecanej już przed przejściem przez Morze Czerwone, lękając się pościgu za nimi wojsk Faraona, zaczęli zwracać się do Mojżesza z wyrzutami o wyprowadzenie ich z Egiptu. Narzekając twierdzili: „lepiej bowiem nam było służyć im, niż umierać na tej pustyni” (Wj 14, 12). W ten sposób grzesząc, nie tylko wyrządzili przykrość Mojże-

---

⁹¹ Por. *Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym*. W: Sobór Watykański II. *Konstytucje–Dekrety–Deklaracje*. Tekst łacińsko-polski. Poznań: Pallottinum 1968 (odtąd: KO) nr 3.

⁹² Zob. Rdz 3, 15.

⁹³ Zob. Rdz 3, 22.

⁹⁴ H o m e r s k i. *Sprawiedliwość – miłość – miłosierdzie* s. 92.

⁹⁵ Rdz 18, 23-33.

⁹⁶ Por. Rdz 18, 23.

⁹⁷ Zob. Rdz 18, 24 nn.

⁹⁸ Zob. Iz 52, 13; 53, 4. 5. 10.

⁹⁹ PSST-Rdz s. 372-374.

szowi, ale przede wszystkim zakwestionowali Boży plan dotyczący ich wybawienia z niewoli. Bóg jednak w swoim miłosierdziu odpowiedział na to narzekanie cudownym przeprowadzeniem ich przez Morze Czerwone¹⁰⁰.

3.4. Podobnie – powodowany miłosierdziem wobec Ludu Wybranego – Bóg przebaczył jego grzechy, jego bunt i narzekanie, i obdarowując go wodą w Mara (przemienił wody gorzkie w słodkie)¹⁰¹, następnie nakarmił go przepiórkami i manną¹⁰² i ponownie ugasił jego pragnienie, dając wodę ze skały w Refidim¹⁰³ oraz u wód Meriba¹⁰⁴. Należy zdecydowanie podkreślić ogrom Bożego miłosierdzia w tych cudownych wydarzeniach, gdyż w każdym przypadku poprzedzone one były narzekaniami i buntem Izraelitów, przez co kwestionując Boży plan wyprowadzenia ich z niewoli egipskiej, ciężko grzeszyli przeciwko swojemu Dobroczyńcy¹⁰⁵. Ponadto na wielkość Bożego miłosierdzia, objawiającą się w ugaszeniu pragnienia Izraelitów u wód Meriba, wskazuje prawda, że oprócz Izraelitów, także ich przywódca Mojżesz zwątpił w miłosierdzie Jahwe wobec powtarzających się nieustannie szemrań i buntów Ludu¹⁰⁶.

3.5. Kiedy Izraelici ponownie zgrzeszyli, buntując się i szemrząc na brak chleba i wody, Bóg ukarał ich plagą jadowitych węży¹⁰⁷. „Przybyli więc ludzie do Mojżesza mówiąc: «Zgrzeszyliśmy, szemrząc przeciw Panu i przeciw tobie. Wstaw się za nami do Pana, aby oddalił od nas węże»” (Lb 21, 7). Po modlitwie Mojżesza Bóg okazał, kolejny już raz, niewdzięcznemu ludowi swoje miłosierdzie.

3.6. Po tak ciężkim grzechu, jakim było zerwanie Przymierza i kult złotego cielca, Jahwe objawił Mojżeszowi zamiar wyniszczenia buntowniczego i „o twardym karku” niewiernego narodu, a jego chciał uczynić „wielkim ludem”¹⁰⁸, czyli założycielem nowego narodu wybranego. Odpowiedzią Mojżesza na tę propozycję była prośba do Boga o dalsze miłosierdzie dla Ludu Wybranego. Przywódca Izraela, orędując, podaje różne racje¹⁰⁹, które powin-

---

¹⁰⁰ Wj 14, 29-31.

¹⁰¹ Wj 15, 22-25.

¹⁰² Wj 16, 1-31.

¹⁰³ Wj 17, 1-7.

¹⁰⁴ Lb 20, 1-13.

¹⁰⁵ MKPS-Farmer s. 340.

¹⁰⁶ PSSiNT-t. 1: ST-L s. 252.

¹⁰⁷ Zob. Lb 21, 4 nn.

¹⁰⁸ Wj 32, 7-10.

¹⁰⁹ Zob. Wj 32, 11-13.

ny skłonić Boga do poniechania tak okropnej kary. Pierwszą racją jest potrzeba kontynuowania wspaniałego dzieła, któremu towarzyszyło już tyle cudów. Drugą – utrata przez Boga dobrej opinii u Egipcjan, którzy mogliby Go posądzić, że od samego początku, już wyprowadzając Izraelitów z Egiptu, miał zamiar wygładzić ich na pustyni. Trzecia zaś racja, to wierność Boga obietnicy, danej Abrahamowi, Izaakowi i Jakubowi, dotyczącej pomnożenia ich potomstwa. „Wówczas to Pan zaniechał zła, jakie zamierzał zesłać na swój lud” (Wj 32, 14). Trzeba tutaj dodać, iż grzech Izraela przez zerwanie Przymierza i kult złotego cielca był tym większy, ponieważ od zawarcia Przymierza zaistniały między Bogiem a Jego ludem bardzo mocne, bo wewnętrzne, duchowe więzy, które prorok Izajasz oddaje przez metaforę małżeństwa¹¹⁰.

Warto podkreślić prawdę, że Izraelici swoje przymierze z Bogiem rozumieli specyficznie, tylko na swoją korzyść, a mianowicie jako zobowiązanie Boga do okazywania im pomocy w każdej sytuacji. To zobowiązanie Bóg miał realizować nawet wówczas, kiedy oni nie dochowują wierności. I rzeczywiście Bóg w swoim miłosierdziu tak postępował ze swoim Ludem. Zapominał o niewierności tego Ludu, który sam sobie wybrał, gdyż „nie mógł znieść dłużej ucisku Izraela” (Sdz 10, 16). Takie postępowanie Boga w sposób ewidentny podkreśla prawdę że jest On Bogiem „bogatym w miłosierdzie”, że Jego miłosierdzie jest „z pokolenia na pokolenie” oraz nieskończone i nie do wyczerpania. I dlatego po zerwaniu Przymierza, Bóg obiecuje nowe, zapomina wszystkie popełnione grzechy i daje nową szansę na zawiązanie nowych więzów¹¹¹.

4. BÓG ZATROSKANY O LOS SWOJEGO LUDU

4.1. Prawdę o wielkim Miłosierdziu Boga w stosunku do Izraela podkreślają różne przejawy Jego troski o swój Lud. „Jakże cię mogę porzucić, Efraimie, i jak opuścić ciebie, Izraelu? [...] jestem Ja – Święty, i nie przychodzę, żeby zatracać” – mówi Bóg przez proroka Ozeasza (Oz 11, 8. 9)¹¹². Psalmista podkreśla zdecydowanie, że łaskawość Boga trwa na wieki¹¹³.

¹¹⁰ Por. Iz 54, 4-10.

¹¹¹ Zob. Jr 31, 31-34.

¹¹² Zob. *Pismo Święte Starego Testamentu*. Red. S. Łach. T. XII cz. 1: *Księgi Proroków Mniejszych: Ozeasza – Joela – Amosa – Abdiasza – Jonasza – Micheasza*. Wstęp – Przekład z oryginału – Komentarz. Poznań: Pallottinum 1968 (odtąd: PSST-Oz) s. 100.

¹¹³ Por. Ps 118(117); por. także A. S u s k i. *Bogactwo Bożego miłosierdzia*. W: „*Redemptor hominis*”. *Tekst i komentarz*. Red. S. Grzybek, M. Jaworski. Kraków 1981 s. 127;

4.2. Boże miłosierdzie dla Ludu Bożego to czułe i troskliwe pochylanie się nad nim, wyprowadzanie go z nędzy, z nieszczęść, zaprzestanie gniewu i okazywanie mu życzliwości. Mówi o tym prorok Jonasz, podkreślając, że Bóg jest „łagodny i miłosierny, cierpliwy i pełen łaskawości, litujący się nad każdą ludzką niedolą” (Jon 4, 2). Stąd wołanie do Boga: „Zmiłuj się nade mną, Jahwe, bo jestem słaby, ulecz mnie, Jahwe, bo kości moje strwożone i duszę moją ogarnia wielka trwoga” (Ps 6, 3). Gniew u Boga zawsze przegrywa z Jego miłosierdziem: „Gniew Jego bowiem trwa tylko przez chwilę, a Jego łaskawość – przez całe życie” (Ps 30, 6). Izraelita, wiedząc o tym, modlił się: „Wspomnij na miłosierdzie Twe, Panie, na łaski Twoje, które trwają od wieków. Nie wspominaj grzechów mej młodości (ani moich przewin), ale o mnie pamiętaj w Twojej łaskawości [...] Wejrzyj na mnie i zmiłuj się nade mną, bo jestem samotny i nieszczęśliwy” (Ps 25, 6-7. 16)¹¹⁴. Podobną treść ma modlitwa błagalna zawarta w Psalmie 6: „Nie karć mnie, Panie, w swoim gniewie i nie karz w swej zapalczywości. Zmiłuj się nade mną, Panie, bom słaby, ulecz mnie, Panie, bo kości strwożone i duszę moją ogarnia wielka trwoga” (w. 2-4).

4.3. Miłość miłosierna u Boga, to także miłość współczująca, która – widząc nędzę i słabość człowieka grzesznego – dźwiga go z tego poniżenia. O takiej miłości mówił Bóg, między innymi, przez proroka Joela¹¹⁵, Micheasza¹¹⁶ i Malachiasza¹¹⁷. Błaganie, aby Bóg nie powstrzymywał swego miłosierdzia, które jest odwieczne, uzasadnia prorok Izajasz wypominając Bogu Jego zazdrosną miłość do Izraela, Jego potęgę, darzenie uczuciem swego Ludu, a w końcu prawdą, że Bóg jest Ojcem dla Izraela i Odkupicielem¹¹⁸.

4.4. Częste doświadczanie, w różnych przejawach, miłosierdzia Bożego przez Izraelitów doprowadziło ich do przekonania, iż Bóg w każdej sytuacji przyjdzie im z pomocą¹¹⁹. Uważali, że przekraczająca wszelkie granice wielkość miłosierdzia Bożego nie pozwala Bogu traktować swojego Ludu pro-

---

S. G r z y b e k. *Miłosierdzie Boże w Starym Testamencie*. Tamże s. 85; C h m i e l. *Starotestamentalna semantyka miłosierdzia w encyklice „Dives in misericordia”* s. 79.

¹¹⁴ PSST-Psalmy s. 186-188.

¹¹⁵ Por. Jl 2, 18; zob. PSST-Jl s. 149.

¹¹⁶ Por. Mich 7, 18-19.

¹¹⁷ Por. Ml 3, 17; zob. PSST-Ml s. 494-495.

¹¹⁸ Por. Iz 63, 15-18.

¹¹⁹ Por. Ps 86(85), 5-13; 145(144), 1-17; ponadto: 100(99), 3-5; 103(102), 6-14; 108(107), 2-6; por. J. K u d a s i e w i c z. *Miłosierdzie w ewangeliach*. W: J a n P a w e ł II. „*Dives in misericordia*”. *Tekst i komentarze*. Red. S. Nagy. Lublin: RW KUL 1983 s. 69-71.

porcjonalnie do popełnianych przez niego grzechów. W sytuacji, kiedy Bóg „musiał” ukarać swój lud, okazane miłosierdzie przewyższało wymierzoną karę. Taki tok rozumowania czerpali Izraelici przede wszystkim z tekstów biblijnych¹²⁰. Podobnie myślał także król Dawid, kiedy się modlił o Boże błogosławieństwo dla swojego domu, aby on uczestniczył w chwale Mesjasza¹²¹, a także jego syn Salomon, modląc się o dar roztropności¹²². Należy dodać, że do takiego bezwzględnego zaufania Bożemu miłosierdziu zachęcał – przez proroka Izajasza – sam Bóg¹²³. Izraelici zdawali sobie jednak sprawę z tego, że Boże miłosierdzie będzie miało przewagę nad sprawiedliwością tylko wówczas, gdy grzesznik wyzna swoją winę i pragnienie powrotu do Boga. Potwierdza to, między innymi, fakt ustania zarazy, która była karą za grzech Dawida, dopiero wtedy, gdy król modlił się ze skruchą: „To ja zgrzeszyłem, to ja zawiniłem, a te owce cóż uczyniły? Niech więc dotknie Twa ręka raczej mnie i dom mojego ojca” (2 Sm 24, 17).

4.5. O wielkim zatroskaniu o los swojego Ludu – co jest niewątpliwie przejawem Bożego miłosierdzia – świadczą dobitnie różne obrazy i porównania biblijne o relacjach istniejących pomiędzy Bogiem a Jego Ludem. Przykładem takiej relacji jest metafora orła troszczącego się o swoje pisklęta, pasterza zatroskanego o swoje owce czy różne określenia wzięte z życia rodzinnego, małżeńskiego czy społecznego.

4.5.1. O Bogu, troszczącym się o swój Lud na podobieństwo orła zatroskanego o swoje pisklęta, mówi Księga Wyjścia, przytaczając słowa Boga skierowane do Mojżesza z poleceniem, aby je przekazał Izraelitom: „Wyście widzieli, co uczyniłem Egipcjowi, jak niosłem was na skrzydłach orlich i przywiodłem was do Mnie” (19, 4). Ten sam temat podejmuje Księga Powtórzonego Prawa w zamieszczonym „Hymnie Mojżesza”¹²⁴: „Jak orzeł, co gniazdo swe ożywia, nad pisklętami swymi krąży, rozwija swe skrzydła i bierze je, na sobie samym je nosi – tak Pan sam go prowadził” (Pwt 32, 11-12).

4.5.2. Bardzo mocne, wewnętrzne, duchowe więzy, które szczególnie od zawarcia Przymierza z Izraelem zaistniały między Bogiem a Jego ludem, prorok Izajasz podaje posługując się metaforą małżeństwa¹²⁵. Historia Izraela ukazuje, że w tym związku Izrael bardzo często zachowywał się jak

¹²⁰ Zob. Ps 103, 8-13; Hi 5, 17-18; Tb 13, 2 nn.

¹²¹ Por. 2 Sm 7, 29; zob. PSST-2 Sm s. 367-378.

¹²² Por. 1 Krl 3, 6-9; por. 2 Krn 1, 8.

¹²³ Iz 54, 10.

¹²⁴ Zob. Pwt 32, 1 nn.

¹²⁵ Por. Iz 54, 1-10.

niewierna oblubienica wobec wiernego – mimo wszystko – Boga Oblubieńca. I w takich przypadkach miłosierdzie Boga zawsze brało przewagę nad Jego sprawiedliwością, która domagała się surowej kary. A jeśli już jakaś kara spadała na niewierną oblubienicę, to w końcu prowadziła ona do nowych Bożych dobrodziejstw.

4.5.3. Wielkie Boże miłosierdzie dla Izraela porównane jest do właściwych relacji istniejących pomiędzy dobrym Pasterzem a owczarnią¹²⁶. „Podobnie jak pasterz pasie On swą trzodę, gromadzi [ją] swoim ramieniem, jagnięta nosi na swej piersi, owce karmiące prowadzi łagodnie” (Iz 40, 11). Ponadto Bóg miłosierny weźmie w obronę swoją trzodę. Odbierze rządy sprawowane nad nią przez złych pasterzy, a następnie wyznaczy jej idealnego Pasterza, którym będzie Mesjasz. Końcowym zaś efektem będzie zawarcie przez Boga ze swoim ludem „przymierza pokoju”¹²⁷.

4.5.4. Obrazem wielkiego miłosierdzia Boga w stosunku do Izraela jest miłość rodziców do swoich dzieci¹²⁸. Obraz miłości ojca do swojego dziecka znajdujemy w Psalmach¹²⁹. Tego samego obrazu użył prorok Jeremiasz: „Czy Efraim nie jest dla mnie drogim synem lub wybranym dzieckiem? (Jr 31, 20)¹³⁰ i Malachiasz: „Oni będą moją własnością, mówi Jahwe Zastępów, w dniu, którym będę działał, a będę dla nich łaskawy, jak jest łaskawy ojciec dla syna, który jest mu posłuszny” (Ml 3, 17). Prorok Izajasz korzysta z obrazu ukazującego stosunek matki do dziecka, która nie tylko nie może zapomnieć o swym dziecku¹³¹, ale także go pociesza¹³².

*

Podsumowując, można stwierdzić, że w katechezie o Bożym miłosierdziu, opierając się na tekstach Starego Testamentu, należy wykorzystać przede

---

¹²⁶ Por. Ez 34, 1-31.

¹²⁷ Por. Ez 34, 25; zob. PSSiNT-ST-3 s. 455-457; MKPS-2000 s. 957-958.

¹²⁸ Por. Ps 26(27), 10; zob. *Pismo Święte Starego Testamentu*. Red. S. Łach, L. Stachowiak. T. VIII cz. 2: *Księga Psalmów*. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy. Oprac. S. Łach, przygotował do druku J. Łach. Poznań: Pallottinum 1990 (dalej: *Psalmy*) s. 192-193.

¹²⁹ Por. Ps 103, 13; zob. PSST-Psalmy s. 438-440.

¹³⁰ PSST-Jr s. 349.

¹³¹ Por. Iz 49, 15; zob. PSSiNT-t. 3: ST s. 127.

¹³² Por. Iz 66, 13; zob. PSSiNT-t. 3: ST s. 165.

wszystkim cztery fundamentalne prawdy. Są nimi: prawda, że Bóg daje życie i ratuje od śmierci (1), wiąże się z ludźmi więzami miłości zawierając przymierza (2), przebacza popełnione niewierności, zdrady i grzechy (3) oraz że jest zatroskany o los swojego Ludu (4).

W spojrzeniu na dzieje Izraela daje się zauważyć pewną prawidłowość: Bóg okazuje swemu Ludowi łaskę aż do związania się z nim Przymierzem; Izrael zrywa Przymierze i prosi o przebaczenie popełnionych niewierności i grzechów; Bóg – „zagniewany”¹³³ z powodu wzgardzonej miłości okazanej Izraelitom¹³⁴ – przebacza i zapowiada Przymierze; a następnie zawiera nowe Przymierze¹³⁵. Jest to zatem historia Bożego miłosierdzia względem Narodu Wybranego, który okazał się niewierny i odpłacał złem za wyświadczone mu dobro. Ponadto, należy podkreślić, że to Boże miłosierdzie wychodzi poza granice Izraela i obejmuje całą ludzkość¹³⁶.

THE BASIS OF CATECHESIS ABOUT GOD'S MERCY IN THE OLD TESTAMENT

S u m m a r y

The article „The basis of catechesis about God's mercy in the Old Testament” consists of four parts. The problem of mercy shown by God to God's People of the Old Covenant has been introduced in the following issues that are discussed here: God gives life and saves from death; God is bound with people with bonds of love, many times forming covenants; God forgives the infidelities, treasons and sins committed by man; God is worried about the fate of His People. In the light of the discussion of these issues God appears as a Father „rich in mercy”, which He gives to Israel – the Nation He chose from all the nations.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: cudowne znaki, grzech, katecheza, Lud Boży, miłosierdzie, przymierze, stworzenie, woda, Ziemia obiecana.

Key words: miraculous signs, sin, catechesis, God's People, mercy, covenant, creation, water, Promised Land.

---

¹³³ Por. Lb 12, 9.

¹³⁴ Por. Oz 6, 6; Iz 9, 7-20; Jr 4, 1-4; Ez 5, 1-17.

¹³⁵ Por. Ps 106(105), 1-48; por. Neh 9, 5-37; Dn 3, 25-45.

¹³⁶ Por. Jon 4, 11; Syr 18, 13.